

"סימן לנחלים קנים, נפקא מינה לנחל איתן"

(פסחים נג, א)

בנושא של עגלה ערופה מציינת התורה "הורידו זקני העיר ההיא את העגלה אל נחל איתן" (דברים כא). רש"י מפרש את המילים לנחל איתן: "לעגלה ערופה צריך שיהו קנים גדילים בו ואי לא לא מיקרי נחל:"

הגדרת נחל איתן התלמודית היא שיש קנים הצומחים על הגדה וזה אבן הבוחן לזמינות מים כל השנה – נחל איתן. הגדרה זו היא הגדרה בוטנית, שכן אנו מבחינים בין נחל איתן הזורם כל השנה לנחל אכזב שמפסיק מזרימתו. הדיוק בדברי רש"י מראה כי גם במקום שהזרימה פסקה אך נמצאים מים בתת-קרקע כדי להזין את הקנים, הרי זה נקרא נחל איתן.

"ואין הבור שתמלא מחוליתו"

(ברכות ג, ב; סנהדרין טז, א)

תיאור בור המים והיחס אליו מופיע רבות בדברי חז"ל. יש לזכור כי כמעט כל התייחסות של חז"ל אל בור המים היא התייחסות של תנאים ואמוראים שחיו בארץ ישראל, בור המים אינו מוכר בסובב הבבלי.

"ואין הבור מתמלא מחולייתו" (ברכות ג, ב). חוליית הבור היא אבן גדולה עשויה כעין טבעת והיא פתח הבור. כדי לאסוף מים אל הבור מכינים מערכת ניקוז ותעלות המנקזות אל הבור מים מסביבתו הגבוהה יותר. בדרך כלל, הבור לא יתמלא מהגשם הנכנס ישירות לפתח שבחוליה. ממוצע הגשם השנתי הרב ביותר בארץ ישראל הוא כ-1000 מ"מ/שנה, כך שגשם ישיר על חוליית הבור יתרום במרב עומד מים של מטר אחד.

התוספות על הגמרא בסנהדרין, דיבור המתחיל, אין הבור – "ורבנו תם פירש מחולייתו היינו ממקורו דאין הבור מתמלא מים ממקור נביעתו וכן מוכח במדרש דאמר אין הבור מתמלא מחולייתו אלא אם כן ממשיכין לו מים ממקום אחר".

הבור בארץ ישראל ליווה כל בית וכל שטח חקלאי ולכן המשנה דנה בהם ביחד: "המוכר חצר... מכר בור" (משנה, בבא בתרא ד, ה), ומזכירה את כל דיני הנגישות אל הבור.

בהעדר מערכת חשמלית לשאיבת המים, השאיבה נעשתה בעזרת חבל שבקצהו כלי בעל נפח, ולכן הורדה והעלה של החבל גרמה לבליית חוליית הבור ונבין את המדרש על רבי עקיבא שראה את חוליית הבור חקוקה: "אמר מי חקק החוליא הזו. אמרו לו החבל...!" (אבות דרבי נתן, יג, מהדורת שכטר, עמ' 32).

"בור ששתית ממנו, אל תזרוק בו אבן" (במדבר רבה כב), ובארמית: "בירא דשתית מיניה מיא, לא תשדי ביה קלא". התרגום של קלא לאבן מביא לכך שהביטוי איבד מעוצמתו, שכן קלא פירושו גוש עפר המצוי בסובב של בבל – כלומר, דבר המעכיר ומדליח את המים. וזהו

מיכה קליין

המשל מובן יפה: אל תשליך אל אותו הבור רפש וטיט להעכיר את המים ששתיית מהם. לעומת זאת, אבן המצויה בסובב של ישראל ההררית, אינה מזהמת את המים (רוזנטל, תשנ"ט).

תכונות הבור ויחס הציבור אליו בדברי חז"ל:

תכונות התלמיד הנמשלות לתכונות הבור – "בור הזה שאינו יכול להוציא מים יותר ממה שהוא מכניס" (אבות דרבי נתן, נוסחה ב פרק יג); "בור סוד שאינו מאבד טיפה" (משנה, אבות ב, ח).

לעניין רשויות השבת – "בור הרבים מימיו מצויין לכלות, בור היחיד אין מימיו מצויין לכלות" (ירושלמי, עירובין ב, ד); "בור ברשות הרבים וחוליתו גבוהה עשרה טפחים" (משנה, עירובין י, ז).

לעניין פיקוח נפש על חשבון היזק לציבור – "ראו תינוק שנפל לבור, עוקר חוליא ומעלהו והזריז הרי זה משובח" (יומא פד, ב).

מקורות

רוזנטל, ד' (תשנ"ט). מסורות ארץ-ישראליות ודרכן לבבל. **קתדרה**, 92, 7-48.